

VERGİSEL BİR TEŞVİK OLARAK YATIRIM İNDİRİMİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

(*) Ahmet Burçin YERELİ

ÖZET

Ülkemizde yatırımların yönlendirilmesi için çeşitli yatırım teşvik araçlarından yararlanılmaktadır. "Yatırım İndirimi" de bu araçlardan birisini oluşturmaktadır. Sektörel ve bölgesel olarak belirlenen farklı Yatırım İndirimi oranları ile belli bölgelerin kalkındırılması ve belli kesimlerin geliştirilmesine çalışılmaktadır. Bu çalışmada, Yatırım İndirimi ile ilgili mevcut mevzuat ve uygulamaların olası ekonomik etkileri ele alınmaktadır.

A. GİRİŞ

1. Yatırımların ve Dışsıttımın Teşviki:

Gelişmekte olan ülkelerin ulaşma çabası içinde oldukları gelişmişlik düzeyine varabilmeleri için bir takım ekonomik hedefleri gerçekleştirmeleri zorunludur. Bunlar arasında;

- Kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması,
- Ulusal gelirin işlevsel bölüşümünün düzenlenmesi,
- Kaynakların verimli alanlara aktarılması,
- Yatırım-tasarruf dengesinin sağlanması,

vb. gibi ekonomik ölçütler sayılabilir. Ancak gelişmekte olan ülkelere en önemli sorun yatırımların harekete geçirilmesi ve öncü kesimlerden başlayarak sanayileşmenin hızlandırılmasıdır. Bu gelişme sürecinde, bölgelerarası farklılaşmanın ortaya çıkmasını önleyememek ise ayrı bir sorun olmaktadır.

(*) Araş. Gör. D. E. Ü. , İ. İ. B. F., Maliye Bölümü , Mali Hukuk Anabilim Dalı

Yeni yatırımlar beraberlerinde yeni iş alanları, artan üretim, canlanan ekonomi, büyüyen ulusal gelir gibi gelişmelere yol açmaktadır. Bu durumda devlet, bir yandan öncü kesimleri kamu yatırımları ile harekete geçirecek, diğer yandan da özel kesimi çeşitli teşviklerle destekleyerek ekonomiyi canlandırmaya çalışacaktır. Üretimin özel kesim yatırımcısı açısından çekici bir hale gelebilmesi için, devletin yatırımcılara sağladığı parasal değerler ile işlemsel kolaylıklara «Yatırım Teşvik Tedbirleri» adı verilmektedir.

Üretimin artması ve kalitenin kontrol altına alınması ile birlikte iç piyasada üretilen malların dış piyasalara sunumu aşamasına gelinecektir. Bu aşamada ise artan üretim kapasitesinin, yurt dışındaki pazarlara sunumunu sağlamak ve dünya pazarlarındaki rekabet ortamında yerli ürünleri desteklemek için «Dışsatım Teşvik Tedbirleri» uygulamaya koyulacaktır.

Gerek yatırımları, gerekse dışsatımı geliştirmek için uygulanan teşvik tedbirlerinin özel kesime yönelik ortak amacı, yatırımcı veya dışsatımcıların karşı karşıya oldukları bürokratik engellerin azaltılarak, parasal açıdan desteklenerek uyarılması yönündedir. İşlevsel olarak teşvik tedbirlerini üç ana gruba ayırabiliriz.

a) Devletin, bir takım faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için sağladığı yasal düzenlemeler ki; bunlar daha çok yatırımcılara kolaylık sağlayan uygulamalar olmaktadır. Örneğin; finansal kiralama, orta ve uzun vadeli iç ve dış kredilerden yararlanma hakkı, dış satım karşılığı dövizlerden mahsup gibi.

b) Devletin, bir takım faaliyetler sonucu doğan (vergiyi doğuran olay) gelirlerinin tamamını veya bir kısmını yatırımcı veya dışsatımcı lehine terk etmesi şeklinde kendi bünyesinden yaptığı doğrudan veya dolaylı ödemeler. Örneğin; yatırım indirimi, vergi, resim, harç istisnası gibi bir takım vergisel muafiyet ve istisnalar.

c) Devletin, bir takım faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin ardından, faaliyeti gerçekleştirenlere, kendi bünyesinden yaptığı dolaylı veya doğrudan ödemeler. Örneğin; primler, vergi iadeleri.

2. Türkiye'de Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Tedbirleri :

Ülkemizde, yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik tedbirleri beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde uygulanmaktadır. Bakanlar Kurulu, çeşitli teşvik tedbirlerine ait oranlarda gerekli düzenlemeler yapmaya yetkilidir. Yatırımların ve dışsatımın teşvikine ait başlıca uygulamalar

«T.C. BAŞBAKANLIK VE DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI»'nce yürütülür. Teşvik tedbirlerinden yararlanmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler, belirlenen koşulları yerine getirerek D.P.T.'na başvururlar. Başvuru kurumun ilgili dairesince incelenir ve uygun bulunursa Teşvik Belgesine bağlanır. Ülkemizdeki teşvik tedbirleri yatırımlar ve dışsatım için ayrı ayrı ele alınmaktadır. Buna göre halen ülkemizde uygulanmakta olan teşvik tedbirlerini şu şekilde sıralayabiliriz.

a) Yatırımları teşvik tedbirleri

- Teşvik Primi
- Kaynak kullanımı destekleme primi
- Vergi, resim, harç istisnası
- Gümrük muafiyeti
- Bina inşaat harcı istisnası
- Ulaştırma alt yapıları resmi muafiyeti
- Katma Değer Vergisi erteleme
- Yatırım İndirimi
- Yatırım finansman fonundan faydalanma
- Finansal kiralama
- Orta ve uzun vadeli iç ve dış krediler
- Kullanılmış makine ve teçhizat dışalım izni
- Gümrük muafiyetli dışalım için döviz kullanımı
- Özel önem taşıyan kesimler ile kalkınmada öncelikli yörelerde çalışanların ücretlerinin vergilendirilmesinde indirim

b) Dışsatımı teşvik tedbirleri

- Dışsatımda vergi iadesi
- Vergi, resim, harç istisnası

- Konut fonu muafiyeti
- Dışsatım karşılığı dövizlerden mahsup
- 1615 sayılı gümrük kanununun 118. maddesi gereğince geçici kabul yoluyla yapılacak dışalımda gümrük muafiyeti

B. VERGİSEL TEŞVİKLER

1. Tanımı :

Vergiye doğuran olay sonucunda ortaya çıkan devlet alacağının, yine devletin kendi iradesine bağlı olarak yatırımcı veya dışsatımcı lehine, tamamının veya bir kısmının terk edilmesi veya tahsilinden vazgeçilmesidir. Vergi olayında devletin tek taraflı üstünlüğü var iken, vergisel teşviklerde karşılıklı çıkar ilişkisi söz konusudur. Vergi mükellefi yaptığı bazı faaliyetler sonucu devlete vergi ödemez, ancak, makro ekonomik düzeyde, mükellefin girişimlerinden sağlanan marjinal sosyal fayda vergi ile elde edilecek marjinal sosyal faydanın üzerindedir. Çünkü girişimcinin her yeni yatırımı yeni iş alanlarının açılması, üretimin ve dışsatımın artması, döviz gelirlerinin çoğalması, kesimler arası ilişkilerin canlanması, ulusal gelirin artması ve en sonunda devletin vergilendirecek yeni alanlar ve mükellefler bulmasına yol açmaktadır. Eğer devlet bütün bu amaçları kendi elde edeceği vergi gelirleri ile gerçekleştirmeye çalışırsa, bu çabaların sonucunda elde edilecek marjinal sosyal fayda, girişimcinin vergisel olarak teşvik edilmesi ile elde edilecek marjinal sosyal faydadan düşük olacaktır.

2. Türkiye'de uygulanan çeşitli vergisel teşvikler :

Ülkemizde uygulanan vergisel teşvikler bir hayli fazladır ve daha çok vergi, resim, harç ve fonlardan muaf veya istisna tutulma şeklindedir. Bunları şöylece sayabiliriz:

- a) Vergi, resim, harç istisnası,
- b) Gümrük muafiyeti,
- c) Bina inşaat harcı istisnası,
- d) Ulaştırma alt yapıları resmi muafiyeti,
- e) Katma Değer Vergisi ertelemesi (dışalımla ilgili işlemlerde uygulanmaktadır.),
- f) Yatırım indirimi,

g) Finansman fonu,

h) Konut fonu muafiyeti,

1) Özel önem taşıyan kesimler ile kalkınmada öncelikli yörelerde çalışanların ücretlerinin vergilendirilmesinde indirim.

3. Avrupa Ekonomik Topluluğu Ülkelerinde uygulanan çeşitli vergisel teşvikler :

Ülkemizde uygulananlara ek olarak bir kaç farklı teşvik tedbiri bulunmaktadır (D.P.T., 1982; 48-49).

a) Yapılan alt yapı ve/veya sosyal hizmet yatırımları için harcanan meblağın şirket vergisi matrahından indirilmesi, (Burada, sabit kıymet amortisman hakkı ayrıca saklı kaldığından, bu teşvik, belli bir dönem sonra, yani amortisman oranının bitiminde tam bir sübvansiyona dönüşmektedir.)

b) Yatırım finansman fonu: Bu fon ileride yapılacak yatırımlara ve araştırma geliştirme giderlerine atfen ayrılarak belirli bir dönem içinde kullanılması koşulu ile şirket vergisinden muaf tutulmuştur.

c) Teşvik edilmeye layık görülmüş bir yatırımın işletilmeye açılmasından sonraki belli bir dönem için (öncelikli yörelerde sürekli olarak) dolaylı vergilerden muaf tutulması.

C. YATIRIM İNDİRİMİ

1. Tanımı :

Yatırım yapan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, gerçekleştirdikleri yatırım tutarının belli bir yüzdesini vergilendirilebilir kazançlarından indirebilmeleri şeklindeki bir yatırım teşvik tedbiridir.

2. Türkiye'de yatırım indirimi uygulamasına geçiş süreci :

1960 darbesinden sonra; Milli Birlik Komitesi tarafından 1961 başında yürürlüğe konan yeni vergilere karşı özel kesimin tepkisi büyük olmuştur. Bu durumda, vergi sisteminin ekonomik gelişmeyi teşvik etmesini sağlamaya yönelik olarak ne gibi vergi reformlarının yapılması gerektiğini belirlemek için Maliye Bakanlığı tarafından «Vergi Reform Komisyonu» adı altında bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonda, komisyon üyelerinin çoğunluğunu Maliye Bakanlığı temsilcileri oluşturmakla beraber, üniversite ve özel kesim temsilcilerine de yer verilmiştir. Vergi reform komisyonunun çalışmaları sırasında, yatırımları

arttırmak için girişimcilerin karar ve seçimlerini etkileyen tedbirler üzerinde durulmuş ve yatırım indiriminin bir müessese olarak Türk Vergi Mevzuatına alınması, hükümete önerilmiştir. Böylece 12.2.1963 tarih ve 202 sayılı kanunla, yatırımları teşvik etmek ve ekonomideki sermaye birikimini ve kalkınmayı hızlandırmak için «Yatırım İndirimi» Türkiye'de ilk defa kabul edilmiştir (Aksoy, 1989; 210).

202 Sayılı kanuna göre, yatırımın özkaynaktan karşılanan kısmına uygulanacak yatırım indirimi oranı genel olarak % 30, tarımsal yatırımlarda % 40, az gelişmiş bölgelerdeki yatırımlarda % 50'dir. Böylece kanunda bir taraftan kaynakların plan hedeflerine uygun yatırımlara yönltilmesi, diğer taraftan bu yatırımların gelişmiş bölgelere kaydırılması amacı güdülmüştür. Birinci beş yıllık kalkınma planı dönemini kapsayan bu uygulamanın ardından ikinci beş yıllık kalkınma planı döneminde 933 sayılı kanunla yatırım indirimi oranı azami % 80'e çıkarılmıştır (D.P.T.; 17-18).

1991 yılı itibarıyla uygulanan yatırım indirimi oranları aşağıdaki gibidir (1).

a) Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar için (İstanbul-Kocaeli İlleri ve Ankara-İzmir-Bursa-Adana Büyükşehir Belediyeleri sınırları içi) = %70

b) Bölge kalkınması ile ilgili yatırımlarda (Normal yörelerde yapılacak yatırımlarda) = %40

c) Tarımsal yatırımlar = %40

d) İkinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerde (2) yapılacak yatırımlar = % 60

e) Birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerde (3) yapılacak

(1) "İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik" ile ilgili olarak 11 Kasım 1990 Tarih ve 20692 Sayılı T.C. Resmi Gazete'de yayınlanan 90/1115 Karar sayılı **Bakanlar Kurulu Kararı** ve 23 Şubat 1991 Tarih ve 20795 Sayılı T.C. Resmi Gazete'de yayınlanan 91/3 Tebliğ Numaralı «Yatırımların ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesi» ile ilgili **D.P.T. Müsteşarlığı Tebliği**'nde öngörüldüğü şekli ile.

(2) İkinci derecede kalkınmada öncelikli iller, Amasya, Artvin, Çankırı, Çorum, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kahramanmaraş, Kastamonu, Malatya, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Yozgat, Zonguldak (Merkez ilçe ve Çaycuma ilçesi

(3) Birinci derecede kalkınmada öncelikli iller; Adıyaman, Ağrı, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van.

yatırımlar ve «Özel Önem Taşıyan Kesimler»'de (4) sermaye şirketleri ve koopera-tiflerce yapılacak yatırımlar= %100

f) Su ürünleri yatırımları= %100

g) Sermaye şirketleri, kooperatif ve iş ortaklıklarının yapacağı bilimsel araştırma ve geliştirme yatırımları= % 100

3. Yatırım İndiriminin İçeriği :

19.2.1963 tarih ve 202 sayılı kanunun 16. maddesi ile gelir vergisi

(4) 1990-1994 dönemini kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminin Özel Önem Taşıyan Kesimleri şunlardır:

Teşvik Belgesi almak kaydıyla;

a) Turizm Bakanlığınca «Turizm Yatırım Belgesi» 'ne bağlanan turizm yatırımları,

b) D.P.T. 'ca uygun görülen turizm alanlarındaki tesislere entegre büyük ölçekli alt yapı yatırımları,

c) Konfeksiyon yatırımları,

d) Deri hazırlama ve işleme yatırımları,

e) Ayakkabı yatırımları,

f) Gemi inşa ve onarım tesisleri yatırımları,

g) Entegre hayvancılık yatırımları,

h) Sağlık ve eğitim yatırımları,

i) Bio-teknoloji yatırımları,

j) Üretime yönelik olmayıp sadece çevre kirliliğini önleyici yatırımlar,

k) Araştırma ve geliştirme yatırımları,

l) Otomotiv sanayii ve otomotiv yan sanayii yatırımları,

m) Elektronik yatırımları,

n) Kimya yatırımları,

o) Elektrikli ve elektriksiz makine yatırımları,

p) Mesleki bilim-ölçü-kontrol cihazları yatırımları,

r) Kalıp yatırımları,

s) D.P.T.'ca uygun görülen yap-içlet-devr t modeli çerçevesindeki alt yapı yatırımları,

t) 5 Milyar TL.'nin üzerindeki gemi inşa ve yat inşa yatırımları,

u) Demir çelik yassı ürünü yatırımları

kanununun 2. kısmına eklenen 8. bölüm "YATIRIM İNDİRİMİ" başlığı altında altı ek maddeden oluşmaktadır. Yatırım İndiriminin içeriği "Ek Madde 1" de şöyle tarif edilmektedir:

«Ticari veya zirai kazançları üzerinden vergiye tabi mükelleflerin (adi, kollektif ve adi komandit şirketler dahil) yaptıkları yatırımlar, bu bölümde yazılı kayıt ve şartlar dahilinde, ilgili kazançlarından indirilir.»

4. Yatırım İndiriminin Koşulları :

G.V.K.'nın "Ek Madde 2" 'de değişiklik yapan 24.12.1980 tarih ve 2361 sayılı kanunun 26. maddesi uyarınca yatırım indiriminin uygulanmasında aşağıdaki şartlar topluca aranır.

a) İndirimin uygulanacağı ticari ve zirai kazanç bilanço esasına göre belirlenmiş olmalıdır.

b) Yapılan yatırım,D.P.T.'nin hazırladığı kalkınma planlarına uygun olmalıdır.

c) Yatırımlar,üretimi arttırmaya, kapasiteyi genişletmeye, dışsatımı geliştirmeye, ürün ve mamüllerin kalitesini korumaya, enerji tasarrufu sağlamaya, kültür düzeyini yükseltmeye,bilimsel ve teknik araştırmaları geliştirmeye, çalışma güvenliğini veya yabancı turist celbini sağlamaya matuf olmalıdır.

d) Yapılan yatırım en az bir milyar T.L. (D.P.T.'nin hazırladığı bölge kalkınma planının kapsamına giren yatırımlarla,ülke ekonomisi bakımından ayrı bir önem ve özellik arz ettiği Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilen faaliyet kollarında 250 milyon T.L. ve genel olarak tarımsal yatırımlarda 100 milyon T.L.) olmalıdır (5).

e) Bu bentteki hükümler 4.12.1985 tarih ve 3239 sayılı kanunun 46 maddesine göre aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Yatırıma başlamadan önce D.P.T.'na başvurularak gerekli bilgi ve belgelerin tevdi edilmiş ve yukarıda belirtilen koşulların varlığı onaylanarak,"Yatırım Teşvik ve Yatırım İndirimi Belgesi" verilmiş olmalıdır.

(5) 4.12.1985 tarih ve 3239 sayılı kanunun 6. maddesi ile bu bentteki 20 milyon T.L.'lık miktar 40 milyon T.L.'na,10 milyon T.L.'lık miktar 20 milyon T.L.'na çıkartılmış ve 15.12.1990 tarih ve 3689 sayılı kanunun geçici 36. maddesinin 6. bendi ile 40 milyon T.L.'lık kısım 1 milyar T.L.'na,20 milyon T.L.'lık kısım 250 milyon T.L.'na ve 4 milyon T.L.'lık kısım 100 milyon T.L.'na yükseltilmiştir.

Araştırma, plan ve proje giderleri ile arazi temini için yapılan giderler hariç olmak üzere yatırımla ilgili her türlü giderler yatırıma başlandığını gösterir.

f) Bu bentteki hükümler 4.12.1985 tarih ve 3239 sayılı kanunun 46. maddesine göre şu şekilde değiştirilmiştir.

Yatırım onaylanmış bulunan koşullar ve süreler dahilinde yapılmış bulunmalıdır.

Onaylanacak koşullarda ortaya çıkacak değişikliklerin ve sürelerde doğabilecek gecikmelerin vukuundan itibaren bir ay içinde D.P.T.'na bildirilmesi ve onayının alınması zorunludur. D.P.T.,ekonomik veya teknik zorunluluklarla veya mücbir sebeplerden ileri gelen değişiklik ve gecikmeleri kabul edebilir.

Başvurunun zamanında yapılmaması veya değişiklik ve gecikmelerin kabul edilmemesi halinde önceden yapılan onay geçersizdir.

D.P.T., yukarıdaki koşullar çerçevesinde vereceği Yatırım Teşvik ve Yatırım İndirimi Belgesinin bir örneğini Maliye ve Gümrük Bakanlığına gönderir. Yatırım Teşvik ve Yatırım İndirim Belgesindeki vize ve iptaller de ayrıca bildirilir.

Ancak yatırımcılar, teşvik belgeleri ve yatırım indirim belgelerini aldıkları zaman bunların birer örneğini; ilgili vergi dairesine ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğüne göndermek durumundadırlar.

Ayrıca 3239 sayılı kanunun 46. maddesi ile şu hükümler ilave edilmiştir.

Yatırım indiriminden yararlanma koşulları ve uygulama esasları ile diğer hususlar Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca müştereken belirlenir.

D.P.T.'ca, 23.2.1991 tarih ve 20795 sayılı T.C. Resmi Gazete'de 91/3 tebliğ numarası ile yayınlanan "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesi" ile ilgili tebliğde yatırım indiriminden yararlanma konusu şöyle belirtilmiştir.

a) Yatırım indirimi,bu tebliğin istinad ettiği program kararnamesi hükümleri gereğince teşvik belgesi sermaye şirketlerine verildiği cihetle, bu teşvikten sadece kurumlar vergisi mükellefleri yararlanabilir.

b) Teşvik belgesinde yatırım indirimi öngörülen yatırımlar bu teşvikten yararlanırlar.

c) İşletme sermayesi, personel lojmanları inşaatı ve tefrişi, arazi veya arsa tedariki, yedek parça temini, esas proje dışında münferit tesisat, makine araç mübayaası için yapılan harcamalara yatırım indirimi uygulanmaz. İnşa edilmiş olarak veya inşa halinde satın alınan binaların satın alma bedeli üzerinden yatırım indirimi uygulaması yapılmaz.

d) Yurt dışında kullanılmış olsa dahi, D.P.T.'ca uygun görülen makine ve tesislerin dışalım halinde, bu aktif kıymetler yatırım indirimi uygulaması bakımından yeni addolunur. İthal gemilerin, fiili ithal tarihinde on yaşından büyük olması halinde yatırım indirimi uygulanmaz. Ayrıca müteahhitlik ve alt yapı yatırımları da yatırım indiriminden yararlanamaz.

e) Yatırım indiriminden, kurumlar vergisi mükellefleri olan anonim şirketler, limited şirketler, eshamlı komandit şirketler ile anonim, limited, eshamlı komandit ve kooperatif şirketlere benzeyen yabancı şirketler ve iktisadi kamu müesseselerinin iştiraki bulunan anonim şirket halinde kurulu ortaklıkları, dar mükellefiyete tabi kurumlar, İktisadi Kamu Müesseseleri ve iş ortaklıkları da faydalanabilirler. Dar mükellefiyete tabi kurumlar ile iş ortaklıklarının yaptıkları yatırım harcamaları 1.1.1986 tarihinden; İktisadi Kamu Müesseselerinin yaptıkları yatırım ile kullanılmış makine ve tesisler ise 1.1.1987 tarihinden itibaren yatırım indiriminden yararlandırılır.

f) Yatırım indirimi oranlarında yapılacak değişiklikler, takip eden takvim yılı başından itibaren uygulanır. Oran yönünden yapılacak vize işlemlerinin ilgili yıl içinde yaptırılması söz konusu uygulamaya engel oluşturmaz.

g) Diğer yatırım harcamalarının (montaj masrafları, yatırım dönemi kredi faizleri gibi), yatırım maliyeti ile ilgili olduğunun belgelendirilmesi halinde indirimden yararlanması olasıdır.

h) Toplam yatırım tutarında ve dövizde meydana gelecek %30'a kadar artış ve azalmalarda özkaynak ve kredi ilişkisi bozulmamak koşuluyla teşvik belgesi tadili aranmaksızın Maliye ve Gümrük Bakanlığınca yatırım indirimi uygulaması yapılır.

ı) Yatırımın finansmanında kullanılacak kredi miktarları, tamamıyla dış kredi veya döviz kredisıyla karşılanacak yatırımlar hariç, yıllık program kararnamesinde belirlenen oranları geçemez.

j) Finansal kiralamada (leasing), yatırım indirimi uygulaması

bakımından yasal olarak malın maliki durumunda olan kiralayan, yatırım indiriminden yararlanır. Ancak kiralayanın yatırım indiriminden yararlanabilmesi için yatırımın kurumlar vergisi kanununda öngörülen koşulları taşıması gerekir.

Finansal kiralama yolu ile yapılan yatırımlarda, kira konusu malların kiracının (yatırımcı) aktifinde yer almaması nedeniyle kiracının yatırım indiriminden yararlanması söz konusu değildir.

Patent gibi fikri ve sınai haklar sözleşmeye konu olamayacakları için bu konu ile ilgili giderler de yatırım indiriminden yararlanamaz.

Finansal kiralamanın, yatırım indirimi ile ilgili esasları Maliye ve Gümrük Bakanlığı tebliğleri ile düzenlenir.

5. Yatırım İndirimin Konusu ve Oranı :

G.V.K.'nın, Ek Madde 3'nde değişiklik yapan 24.12.1980 tarih ve 2361 sayılı kanunun 27. maddesi uyarınca yatırım indiriminin konusu ve oranı aşağıdaki gibidir.

Yatırım indirimine, kaynağı ne olursa olsun, ek 2. maddede yazılı koşulları taşıyan yatırımlarla ilgili giderlerden; bina, makine, tesisat, araç ve benzeri amortismanı tabi aktif değerlerin yeni olanlarının maliyet bedelleri esas teşkil eder.

Aktif değerlerin yeni olmasından maksat, bunların yurt içinde veya dışında daha önce hiç bir şekilde kullanılmamış bulunmasıdır.

12.6.1987 tarih ve 3380 sayılı kanunun 3. maddesi ile şöyle bir değişiklik yapılmış bulunmaktadır.

Yurt dışında kullanılmış olsa dahi D.P.T.'ca uygun görülen makine ve tesislerin dışalım halinde, bu aktif kıymetler yatırım indirimi uygulanması bakımından yeni addolunur.

Personel lojmanları inşaatı ve tefrişi, arazi veya arsa tedariki, yedek parça temini, esas proje dışında münferit tesisat, makine, araç mübayaası için yapılan harcamalara indirim uygulanmaz. İnşa edilmiş olarak veya inşa halinde satın alınan binaların satın alma bedeli üzerinden yatırım indirimi yapılmaz.

Yatırım indirimin oranı yukarıdaki fıkraya göre indirimden yararlanacak yatırım miktarının %30'dur. Bu oran, tarımsal yatırımlar ile bölge

Kalkınması ile ilgili yatırımlarda %40, kalkınmada öncelikli bölgelerde yapılan yatırımlarda ise %60'dır.

4.1.1984 tarih ve 2970 sayılı kanunun 2. maddesi ile aşağıdaki fıkra da bu bölüme ilave edilmiş bulunmaktadır.

Bakanlar Kurulu,kalkınmada öncelikli bölgelerde yapılan yatırımlar için indirim oranını %100'e kadar arttırmaya veya yukarıdaki orandan aşağı olmamak üzere yeniden belirlemeye yetkilidir.

6. Yatırım İndiriminin Başlangıcı ve Uygulama Süresi :

G.V.K.'nın ek 4. maddesinde değişiklik yapan 24.12.1980 tarih ve 2361 sayılı kanunun 28. maddesi gereğince yatırım indiriminin başlangıcı ve uygulama süresi şu şekildedir;

Yatırım indiriminin uygulanmasına,yatırım konusunu teşkil eden aktif değerlere ilişkin giderlerin yapıldığı takvim yılından itibaren başlanır ve indirimden faydalanılacak miktara ulaşıncaya kadar devam olunur.

Her yatırım için faydalanılacak indirim tutarı, o yatırım içerisinde yer alan indirimden yararlanabilecek aktif değerlerin kıymetleri toplamına «Yatırım Teşvik ve Yatırım İndirimi Belgesi» almış mükelleflerin safi kazancının yetersizliği nedeniyle önceki yıllarda tamamen uygulanmamış olan eski yatırımlarla ilgili müdevver indirim tutarlarının mevcut bulunması halinde, önceki bu indirimler uygulanır, ondan sonra yeni yatırımlara mülkallık indirimlerin uygulanmasına başlanır (6).

7. Yatırım İndirimine Konu Olan Aktif Değerlerin Satış ve Devri:

G.V.K.'nın ek 5. maddesine göre; yatırım indirimine konu olan aktif değerlerin satış veya devri halinde aşağıdaki işlemler yapılır.

a) Satan veya devreden yönünden:

Komple tesislerde yatırım tamamlandıktan,diğerlerinde istimal ve istisale başladıktan sonra yatırıma konu olan aktif değerlerin topluca satış veya devri halinde satıcı yönünden bir işlem yapılmaz.

Komple tesislerde yatırım tamamlanmadan,diğerlerinde istimal ve istisale başladıktan sonra yatırıma konu olan aktif değerlerin topluca satış

(6) Bu ek maddenin 2. ve 3. fıkralarında yer alan «Yatırım Teşvik ve Yatırım İndirimi Belgesi» ibareleri, 4.12.1985 tarih ve 3239 sayılı kanunun 46. maddesi ile değiştirilmiştir.

veya devri halinde, yatırım indirimi dolayısıyla zamanında tahakkuk ettirilmemiş olan vergiler tahakkuk ettirilerek tahsil olunur.

b) Satın veya devir alan yönünden:

Yatırım indiriminden kısmen faydalanmış veya hiç faydalanmamış aktif değerleri kısmen veya tamamen satın veya devir alan kimse (yatırım indiriminden yararlanma koşulları var olmak kaydı ile) iş bu indirimden faydalanır. Daha önce indirimden hiç faydalanılmamış olması halinde, faydalanılacak miktar, satan veya devir edene tanınan yatırım indiriminin miktarına ve satın ve devir alanın faydalanabileceği indirim oranlarına göre hesaplanır. Bahis konusu aktif değerler için daha önce yatırım indiriminden yararlanılmışsa, satın veya devir alan, aynı değer üzerinden hesaplanacak bakiye indirim kısmından faydalanır. Ancak bu bakiye kısmı, bahis konusu aktif değerler için daha önce yararlanılmış indirimlerin satın veya devir alanın faydalanabileceği orana göre hesaplanacak indirimden iznili suretiyle bulunacak miktarı aşamaz.

c) Şartların İhlali Halinde Yapılacak İşlemler:

Yatırım indirimine konu olan aktif değerlerin (yatırımın hangi safhasında olursa olsun) yatırımla güdülen amaç dışında parça parça satılması veya ek 2. maddedeki şartlardan herhangi birinin ihlali halinde, yatırım indirimi dolayısıyla zamanında tahakkuk ettirilmemiş vergiler yönünden vergi kaybı hadis olmuş sayılır.

Bu maddeye göre zamanında alınamayan vergiler ile vergi cezalarında zamanaşımı, verginin tarhını veya cezanın kesilmesini gerektiren durumun husule geldiği tarihi izleyen yılın başından itibaren başlar.

3. Muhasebe Usulü:

G.V.K.'nın ek 6. maddesine göre «Mükellefler muhasehalarını, yatırım indiriminden yararlandıkları miktarların yıllar itibarıyla devamını sağlayacak şekilde tanzim ederler.»

«Her yıl yararlanılan yatırım indirimi miktarı yıllık beyannamelerinde ayrıca gösterilir.»

Yatırım indiriminden söz edebilmek yani 'fayda' nabilmek için yatırımcının bir vergi mükellefi olması ve bilanço esasına göre defter tutması gerekmektedir (Bali, 1977; 185).

Örnek uygulama 1 - Toplam yatırım tutarı 1,5 milyar T.L. ve yatırım

indirim oranı % 40 olan bir yatırım teşvik belgesi alınmıştır. İlk yıl 2,4 milyar, ikinci yıl 5,2 milyar T.L. yatırım yapılmıştır. Yatırım indirimi uygulamasını muhasebeleştiriniz.

Yatırım tutarı : 15.000.000.000.-TL

Özkaynaktan 1989 yılı gerçekleşen tutar: 2.400.000.000.-TL. Y.İ. % 40= 960.000.000.- Özkaynaktan 1990 yılı gerçekleşen tutar: 5.200.000.000.- TL. Y.İ. %40= 2.080.000.000.- 1989 yılı ticari kazancı: 1.300.000.000.- TL.-Y.İ.:960.000.000.-TL.=Vergiye tabi ticari kazanç: 340.000.000.-TL. 1990 yılı ticari kazancı: 3.400.000.000.-TL.- Y.İ.: 2.080.000.000.-TL. = Vergiye tabi ticari kazanç: 1.320.000.000.-TL.

Bu durumda yatırımcı 15 milyar TL. olan toplam yatırımının 7,6 milyar TL.'ni özkaynaktan karşılayarak iki yılda 3.040.000.000.-TL. vergiye tabi olmayan kazanç elde etmiştir.Yatırım indirimi olarak istisna edilen kısmın % 10'u gelir vergisi stopajı ve bu stopajın % 5'i savunma sanayii destekleme fonu olarak muhtasar beyanname ile yıl içinde üç taksitte ödenir. Buna göre ;

960.000.000.-TL. olarak indirilen tutarın % 10'u 96.000.000.-TL.'ı g.v.s.'ı ve bunun % 5'i olan 4.800.000.-TL. s.s.d.f. olarak ödenir. Bu durumda net indirilen tutar;

859.200.000.-TL. olacaktır.

Yatırım indirimi yolu ile devletin rakamsal olarak o yıl içinde belli bir vergi kaybına uğradığı bir gerçektir. Ancak yatırım indiriminin amacı, özel kesimin kalkınma planlarına uygun yatırımlarını, bazı koşullarla vergiye tabi kazançlarından indirilmesi yolu ile teşvik etmektir (Sönmez, 1986; 219).

Örnek uygulama 2 - Hakkari ilinde 5 milyar TL. harcayarak bir mandra kuran «A» ltd.şti. ilk iki yıl 325'er milyon TL. zarar ettikten sonra izleyen yıllarda sırasıyla 660 milyon TL., 995 milyon TL. ve 2,1 milyar TL. kar ederse yatırım indirimi uygulaması nasıl yapılacaktır? (Öncel, Çağan, Kumrulu, 1982; 90).

Hakkari ili birinci derecede (7) kalkınmada öncelikli iller grubunda yer aldığından yatırım indirimi yatırım indirimi (tarımsal yatırımlar ve diğerlerinde) % 100'dür. Eğer birinci ve ikinci derecede kalkınmada öncelikli iller dışında olsa idi bu oran % 40 olacaktı.

a)Yapılan yatırım tutarı 250 milyon TL.'nin üzerindedir. Kalkınmada (7) Kalkınmada öncelikli iller listesi için 2 ve 3 no'lu dipnotlara bakınız.

öncelikli yörelerde teşvik edilebilecek gümrüklü toplam yatırım en az 250 milyon TL.'dir.

b) Yatırımı yapan girişimci kurumlar vergisi mükellefidir.

Buna göre; 5 milyar X %100 = 5 milyar TL. yatırım indirimi tutarı olacaktır. İlk iki yıl toplam 650 milyon TL. zarar ettiği için üçüncü yıl elde ettiği 660 milyon TL.'dan zararı düşer ve kalan 10 milyon TL. için yatırım indirimi dolayısıyla vergi ödemez. Dördüncü yıl 995 milyon ve beşinci yıl 2,1 milyar TL. toplamı 3.105.000.000.-TL'na vardığı halde 5 Milyar TL'na ulaşana kadar vergi ödemez ve 5 milyar TL. sınırını aştığı yıl aşan miktar üzerinden vergi ödeyecektir.

D. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE YATIRIM İNDİRİMİ UYGULAMALARI

1. Amerika Birleşik Devletleri: A.B.D.'de yatırım indirimi uygulamasını genel olarak üç başlık altında toplayabiliriz (Çağlayan, 1985; 64).

a) Normal Yatırım İndirimi: En geniş şekilde uygulanan indirim türü olup yatırımın % 10'na eşittir.

b) Rehabilitasyon Yatırım İndirimi: Eski binaların ve tarihi yapıların işler hale getirilmesi için yapılan giderlere uygulanır. Yatırım indirimi yüzdesi, binaların yaşına ve tarihi yapı belgesi verilip, verilmeme durumuna göre yapılan giderin % 15, % 20 veya % 25'dir.

c) Enerji Yatırım İndirimi: Enerji üretimine dönük yatırımlar halinde, binaların türüne göre yatırımın % 10, % 11 veya % 15'i indirim tabiidir.

Bazı yatırımların hem normal, hem de enerji yatırım indirimine tabi olması mümkündür. Bu halde iki indirim de izin verilir. Yararlanılacak yatırım indirimi miktarı hiç bir zaman 25.000.-USD artı ödenecek vergi miktarının dörtte birinden fazla olamaz (Raby, 1964; 201, Çev. Şanver, 1972). Amerikan yatırım indirimi, o ülkedeki yatırımların %2 (GSMH üzerinden) oranında düştüğü gerekçesiyle uygulamaya konmuştur. A.B.D., o kadar düşük orandaki yatırımlarına rağmen yatırım indirimi oranlarını tahditli olarak benimsemiştir (Daha fazla bilgi için bkz. Şanver, 1972; 79). Ayrıca A.B.D.'de yatırım için indirim matrahtan değil, fakat vergi borcundan yapılır (Lent, 1975; 367, Çev. Nemli, 1979; 50).

2. Almanya: Deflasyonist dönemlerde yeni yatırım malları için % 7,5

oranında yatırım indirimi uygulanması için hükümete yetki verilmiş ancak bu yetki kullanılmamış, daha çok bazı yatırımlara doğrudan yardım seçeneği kullanılmıştır (Gumpel, Rudden, vd.,1984; 959, Çev.Bildirici, 1989; 50).

3. Belçika: Bilimsel araştırma ve geliştirme giderleri ile enerji tasarrufu sağlayan yatırımlara % 25, diğer taşınabilir yatırım mallarına yapılan yatırımlara ise % 20 yatırım indirimi uygulanmaktadır (Peeters, 1984; 320, Çev. Bildirici; 55).

4. Lüksemburg: Bu ülkede yeni yatırımlar için iki tur yatırım indirimi vardır. Bunlardan birincisi yapılan yatırımın % 12'ı tutarındadır. Aynı sabit kıymetler için diğer bir indirim daha vardır. Yapılan yatırım tutarı üç milyon Lüksemburg Frankı kadarsa % 6 ve üstündeki ilk üç milyon frank için % 6 ve onun üstü için % 2 yatırım indirimi uygulanmaktadır. Binalar yatırım indiriminin hesaplanmasında dikkate alınmamaktadır (Haskins, 1983; 135 , Jacobs, 1986; L-40 , Çev. Bildirici; 57).

5. Danimarka: Bazı işletmelerin 1981-82 yıllarında alınan sabit kıymetleri için % 5 ve 1983 yılında alınanların % 2,5'i oranında yatırım indirimi uygulanmıştır (Haskins; 49, Çev. Bildirici; 57).

6. Hollanda: İşletmelerin bazı sabit kıymetlere yaptığı yatırımlara yatırım indirimi uygulanmaktadır. Oranlar aşağıdaki gibidir,

Enerji tasarrufu sağlayan sabit varlıklarda	% 4-% 25
Yeni üretim ve teknoloji geliştirme ile ilgili sabit varlıklarda	%20
Diğer sabit varlıklarda	%12,5
Hava kirliliğini önleyici yatırımlarda	%3-%15

Sabit kıymetleri belli bir süre elinde tutmayan yatırımcı, yatırım indiriminden yararlanamamaktadır. Arazi ve arsalar ile özel otomobiller yatırım indiriminin hesaplanmasında dikkate alınmamaktadır (Jacobs; N-9 , Çev. Bildirici; 58).

7. Yunanistan: Yeni sanayi binaları, fabrikalar, araç ve gereçler için yatırım indirimi uygulanmaktadır. Uygulanan yatırım indirimi bölgelere göre değişmektedir. Sanayi kuruluşlarının bilhassa Atina ve Pire Bölgesi dışındaki bölgelere kaydırılması teşvik edilmektedir. Yatırım indirimin oranı bazı durumlarda kazancın % 90'na kadar çıkmaktadır. Turizm madencilik ve sanayi alanlarına yapılan yatırımlara göre de yatırım indirimi değişmektedir (Jacobs; G-38 , Çev. Bildirici; 59).

Yunanistan 14 Ocak 1981 yılında çıkan yeni bir teşvik kanunu ile üç ayrı yatırım bölgesine ayrılmıştır. Bu ayırım bölgelerarası gelişmişlik düzeyine göre belirlenmiştir (D.P.T.; 62).

-A- Bölgesindeki mevcut sanayi, el sanatları ve madencilik kuruluşlarının gerçekleştirecekleri genişleme ve yenileme yatırımlarında, çalıştırdıkları personel sayısında önemli bir artış olmaması ve çevre korunması kurallarına uyulması koşuluyla, yatırımın belli bir yüzdesi kadar indirimden yararlanılabilmektedir. Her muhasebe yılı indirim miktarı o yılın karının % 30'nu geçmemektedir.

-B- veya -C- bölgelerinde kurulu veya bu bölgelere aktarılan ya da kurulan sanayi ve el sanatları kuruluşları gerçekleştirecekleri yeni üretken yatırımlarda, zamana göre değişebilen çevre korunması kurallarına riayet etmek üzere gereken önlemlerin alınmış olması koşuluyla, net karlarından sırasıyla bu yatırımı gerçekleştirmek için gerekli harcama üzerinden % 50 ve % 80 tutarında yatırım indirimi düşebilirler. Ancak muhasebe yılı için düşülecek miktar -B- Bölgesinde karın % 60 ve -C- Bölgesinde % 90 oranından fazla olamaz.

8. Malta: Bu ülkedeki yeni sanayi kuruluşlarına, makine ve araçlara sahip olan sermaye şirketlerine yatırım tutarının % 30'u oranında yatırım indirimi sağlanmaktadır. Maltalıların sahip olduğu şirketlere ise bu oran %33 olarak uygulanmaktadır. Sanayi binaları için yatırım indirimi % 15, Maltalı şirketlerin binalarında ise %16,5 olarak uygulanmaktadır (Wella, 1988; 20, Çev. Bildirici; 61).

9. Avusturya: İmalata yönelik yatırımların % 20'i oranında yatırım indirimi uygulanmaktadır. Yatırım indiriminden yararlanacak yatırımın Avusturya'da yapılması gereklidir. Ulaştırma araçlarında bu oran % 10 olarak uygulanmaktadır (Kuiper, 1987; 290, Çev. Bildirici; 62).

10. İspanya: Az gelişmiş bölgelerde yapılan yatırımlara % 95'e kadar yatırım indirimi uygulanmaktadır (D.P.T.; 70).

11. İtalya : Yatırım indirimi uygulamasında yatırımcılara 10 yıl süre ile Kurumlar Vergisinin % 50'nden muafiyet, 10 yıl süre ile yerel gelir vergisinin tamamından muafiyet tanınmıştır. Mezzogiorna Bölgesindeki sınai projelere yatırımları halinde beyan edilen karlar üzerinden tahakkuk eden yerel gelir vergisinde ise bu muafiyet oranı %70'tir (D.P.T.; 76).

12. Hindistan : Makine ve tesislerde % 25, gemi ve uçak üretim tesislerinde % 35 oranında yatırım indirimi uygulanmaktadır (Dominic, 1980; 238, Çev. Bildirici; 76). Ancak bu indirim yatırımın % 6'nı geçmemek

üzere karlara tanınan bir muafiyet ile desteklenmiştir (Lent; 367, Çev. Nemli; 156).

E. YATIRIM İNDİRİMİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Daha önce de belirttiğimiz gibi yatırım indirimi, işletmelerin vergilendirilebilir kazancından, yapılan yatırım harcamalarının belli bir yüzdesinin indirilmesidir. Yatırım indirimine konu olan yatırımlar ayrıca normal olarak % 100 oranında amortismanla tabi tutulurlar. Hatta yatırım indirimi bazı yatırımları % 100'ün üzerinde amortisman uygulanması olanağı sağlar (Herekman, 1973; 27). Yatırımların belirli yüzdesi oranında mükellefe vergi tasarrufu sağladığından yatırımın net maliyetini düşürmekte, dolayısıyla net gelir akımı maliyetteki düşme oranından artmaktadır. Ayrıca yatırım indirimi, işletmenin yatırım maliyetini belirli oranda azalttığından işletmenin karlılığı artmakta, dolayısıyla işletmenin yatırım riski ve likiditesi artmaktadır. Yatırım indirimi yatırımın yapıldığı yılda uygulandığından likidite ve risk etkisi vergi istisnasına çok benzemektedir (Bildirici; 25-26).

Yatırım indirimi uygulamasında,

-) Yatırım indirimine isabet eden vergi kadar devlet vergi kaybına uğrarken, aynı oranda yatırımcı vergi tasarrufu sağlar.

-) Yatırım indiriminde yatırımcının geliri ve devletin yatırım indiriminden doğan kaybı, yatırım indirimine konu varlıkların maliyetinin belirli oranı ile sınırlıdır.

1. YATIRIM İNDİRİMİNİN İKAME ETKİSİ

Yatırım indirimi yatırımın maliyetini düşürür. Net gelir akımı değişmediğine göre, indirimden kaynaklanan vergi tasarrufu yatırımın karlılık derecesini yükseltir (Nemli; 157-158). Bu durumda, yatırım indiriminin tanınmadığı işkollarından uygulandığı faaliyet alanlarına doğru bir sermaye kayması olur ve bu akım her iki alanda da sermayenin marjinal karlılığı eşit oluncaya kadar sürer. İşte bu yatırım indirimin ikame etkisidir (Bulutoğlu, 1962; 283). Sermayenin verimsiz alanlardan kalkınma ve istihdam katkısı fazla olan işkollarına kaydırılması ölçüsünde yatırım indiriminin ekonomik gelişmeye katkısı yüksek boyutlara erişir (Muter, 1986; 43)

Yatırım indiriminin yatırım karlılığı üzerindeki etkisi şu formüle göre hesaplanır,

$$K = \frac{i(1-v) + av}{(1-av)}$$

$\bar{I}$ = yatırımın yıl sonuna kadar getirdiği gelir

v = vergi oranı

a = yatırım indirimi oranı

k = birim yatırımın net karlılığı

2.YATIRIM İNDİRİMİNİN GELİR ETKİSİ

Yatırım indiriminden yararlanan bir girişimci, vergi yükündeki azalma nedeniyle net gelirinde bir artışla karşılaşır. İndirim sonucu elde edilen vergi tasarrufu yeni yatırımların finansmanında kullanılabileceği gibi, tüketime de yönlenebilir. Kişilerin vergi yükündeki azalmanın bir sonucu olarak daha fazla bir gelire sahip olmaları ve bu gelirin tüketim ve yatırım arasında dağılımı söz konusu yatırım indiriminin gelir etkisidir (Nemli, 157-158).

Yatırım indirimi girişimciye vergi tasarrufu sağlarken devlet gelirini de azaltır. Bu da cari harcamalardan çok yatırım giderlerinin düşmesine neden olur. Böyle bir durumda indirimden sonra toplam yatırımların bir artış göstermesi girişimcilerin vergi tasarrufu ile birlikte tüketimlerinden de yaptıkları kısıntıyı yatırıma yöneltmelerine bağlıdır (Muter, 43).

F. SONUÇ

Ekonomik etkileri açısından yatırım indirimi, bir yandan kaynak dağılımını etkilerken diğer yandan girişimcilerin elindeki yatırılabilir fonlar arzını da arttırır (Nemli, 157). Böylelikle kısa dönemde devlet gelirlerinde bir azalmanın oluşması olasıdır. Geniş anlamda kamu harcamaları içinde ele alınan (Eker, Tüğen, 1987; 57) vergi muafıkları da bir tür vergi kaybı olarak görülse de, devlet tek taraflı iradesine dayanarak almak istediği verginin bir kısmını yine tek taraflı iradesi ile belli koşullar altında tahsilden vazgeçerek girişimciye iade etmiş olur. Uzun dönemde, tamamlanan yatırımların vergi ödemeleri ile devlet, eskisine oranla daha fazla gelir elde etme fırsatına sahip olacaktır. Dolayısıyla yatırım indiriminin devlet gelirleri üzerinde kısa dönemde olumsuz, uzun dönemde ise olumlu etkisi vardır.

Yatırım indirimi uygulaması, bölgelerarası farklılaşmanın en aza indirilmesi yolunda da olumlu sonuçlar verebilmektedir. Özellikle 1990 yılı içinde verilen teşvik belgelerinin % 70'ine yakın kısmı kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımları kapsamaktadır. Ancak, bu duruma etki eden bir takım etkenler vardır. Öncelikle normal yörelerde teşvik edilebilecek gümrüklü toplam yatırım tutarının en az beş milyar lira olarak belirlenmesi bu yörelerdeki yatırımları olumsuz olarak etkilemiştir. Bu sınırın 250 milyon TL. olarak belirlendiği kalkınmada öncelikli yörelerde ise teşvik

belgesi adedi sayısal olarak artmıştır. Bu bölgeler dahilindeki yatırımcıları kapsayan bir ankette, "yatırım indiriminin kalkınmada öncelikli yörelere % 100 olarak uygulanmasıyla, yatırımların bu bölgelere kayması mümkün olacak mıdır?" şeklindeki soruya cevap verenlerin % 18'i "Evet", % 20'i "Hayır" ve % 62'i ise "Kısmen" demişlerdir (Sönmez, Halıcı, 1990; 17).

Yurt dışında kullanılmış olsa dahi, Devlet Planlama Teşkilatınca uygun görülen makine ve tesislerin dışalım halinde, bu aktif kıymetlerin yatırım indirimi uygulaması yönünden "yeni" sayılması esası da yatırımları teşvik edici rol oynamaktadır. Bu konu ile ilgili olarak yapılan aynı ankette ise ankete katılanların % 72'i yurt dışından kullanılmış makine ve teçhizat ithal etmediklerini, % 22'i ise ithal ettiklerini belirtmişlerdir (Sönmez, Halıcı; 18).

Şüphesiz kullanılmış makine ve teçhizat dışalımının devlet tarafından desteklenmesi, geri ve yıpranmış teknolojinin yurt içine girişine neden olmaktadır. Fakat yatırımcıların büyük çoğunluğu ucuz olmasına rağmen kullanılmış makine ve teçhizat dışalımına yanaşmamaktadır. Ayrıca bu tür dışalımın Devlet Planlama Teşkilatı izinine bağlanması da eski teknolojinin girişini denetim altına alması açısından önem taşımaktadır.

Yatırım indirimi uygulamasında kanun hükmünde değişiklik yapılarak, özsermayeden sağlanan veya karşılanan yatırım miktarına indirim uygulamasından vazgeçilip harcama esasına dönmüştür. Böylelikle bir çok bürokratik işleme yol açan ve uzun zaman alan, yatırım miktarının ne kadarının kredi ve ne kadarının özkaynak ile gerçekleştirildiğinin belirlenmesi ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Yatırım indiriminin kuruluş ve örgütlenme giderlerine, büro demirbaşları harcamalarına, makine, tesisat, teçhizat, taşıma araçları ve benzerlerinin yedek parçalarına, personel lojmanlarının inşaatına uygulanmaması çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Özellikle konut sorununun büyük olduğu kentlerde yatırımcıların personel lojmanı inşasına teşvik edilmesi hem sosyal adalet hem de konut sorununa bir çözüm bulabilme açısından yararlı olacaktır. Bu arada arazi ve arsa temini için yapılan giderlerin de yatırım indiriminden faydalanması gerektiğini savunanlar da vardır. Bu tür giderlerin yatırım indirimi kapsamına alınması; arazi ve arsa fiyatlarının yüksek tutulup haksız vergi kazancına sebebiyet verilmesine yol açacaktır.

Ayrıca, yatırım indirimi için teşvik belgesinin alındığı tarihten itibaren uygulama yapılması konusunda da tartışmalar olmaktadır. Bazı yatırımcılar yatırım esnasında, bazıları yatırım bitükten sonra Devlet Planlama Teşkilatına başvurumaktadırlar. Ancak yatırım harcamalarının bir kısmı veya tamamı gerçekleşmiş olmasına rağmen teşvik edilmemektedir. Ko-

nuya geniş açıdan bakarsak, yatırımcı yatırıma başlamadan önce hesaplarını detaylı olarak yapmalıdır. Yatırıma başlar başlamaz D.P.T.'na başvurarak teşvik belgesi talebinde bulunabilir, hatta içinde bulunduğu yılın ilk günü yatırımın başlangıç tarihi kabul edilerek teşvik belgesi alabilir. Yatırımın teşvik edilmesinde bir kaç indirim ve muafiyetten yararlanılabildiği için sadece yatırım indirimi açısından konuya bakmak doğru olmayacaktır. Üstelik beyannameler yıllık olarak verildiği için geçmiş yılın indirimlerinin ileriki yıllarda uygulanması belli koşullar altında olanaksızdır. Bilindiği gibi hesap işlemlerinin tümü aynı hesap yılı içinde ortaya çıkar ve ileriye yürür. Beyannameyi verdikten ve vergiyi ödedikten sonra, o yılki kazancı için ileride muafiyet ve indirim talebinde bulunması da mümkün olmamaktadır. Üstelik teşvik tedbirleri yatırımcıyı psikolojik olarak etkilemek suretiyle önce yatırım yapmaya sevk ederken ardından hangi kesime yöneleceğine de etki yapar. Fakat yatırımı kendi başına yapabilen bir kişinin zaten teşvik edilmeye gereksinimi olmayacaktır. Kısaca, teşvik tedbirleri yatırım yapma olanağı kısıtlı olan kişilerin devlet desteği ile yatırım yapmaya sevk edilmesidir. Bu desteğe gereksinimi olmayanlara devletin sonradan destek vermesi sosyal adalet anlayışına ters düşmektedir. Yatırım indiriminin kapsamının bir hayli geniş olduğu ülkemizde bu kapsamın daha da genişletilmesini savunmak büyük bir yanlışlık olacaktır. Çünkü vergisel teşviklerin, vergi yükünü geliri yüksek gruplar lehine bozduğu bir gerçektir.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki; yatırım indirimi oranları ülkemizde yüksektir. Bu oranlar yüksek olmasına rağmen belli kesimlerde yatırımlar istenildiği ölçüde gelişme gösterememiştir. Demek ki yatırımcıların mali teşviklerden kaynaklanan herhangi bir sorunu yoktur. Çözümü ülkenin sosyal, siyasi ve kültürel yapısında aramak gerekir. Bunun yanı sıra daha önce ülkemizde uygulanan ve yerli olarak temin edilen makine ve teçhizatın %25'inin iade edilmesi demek olan "Teşvik Primi"nin de yatırım indirimi ile birlikte tekrardan uygulamaya konması gerekir (8). İthal makine ve teçhizata %100 gümrük muafiyeti tanınması, yerli makine ve teçhizatın rekabet şansını iyice kırmaktadır.

(8) "Teşvik Primi" uygulaması beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde uygulanmıştır. Bundan sonraki plan döneminde teşvik tedbirleri kapsamından çıkartılmıştır.

SUMMARY

Various investment incentive measures have been used to encourage and direct the investments in Turkey. "Investment Allowance" is one of the incentive measures, through which the Government tries to contribute to the development of some regions or some sectors in a selective basis. For that purpose, sectorally or regionally different rates of investment allowances have been used in Turkey. The purpose of this paper is to examine the legal framework and practice of investment allowances and to discuss the possible economic effects of the investment allowance policy applied in Turkey.

KAYNAKÇA

AKSOY, Şerafettin, Vergi Hukuku Ve Türk Vergi Sistemi , 2.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul-1989

BALİ, O. Orhan, Yatırımların Ve İhracatın Teşviki Ve Kredilendirilmesi, Mevzuat Ve Uygulama Esas Ve Usulleri, Ankara-1977

BİLDİRİCİ, Ziyaettin, Çeşitli Ülkelerde ve Ülkemizde Yatırımları Özendirici Vergi Teşvikleri, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:329, İ.İ.B.F. Yayınları No:70, Eskişehir-1989

BULUTOĞLU, Kenan, Vergi Politikası, Sermet Matbaası, İstanbul-1962

ÇAĞLAYAN, Toper, A.B.D. Vergi Sisteminde Gelir Unsurlarının Vergilendirilmesi, Vergilendirme Yöntemleri, Fatura Ve Kayıt Düzeni, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını: 1985/271

DOMINIC, M.P., Income Taxation And Foreign Investment In Developing Countries, International Bureau of Fiscal Documentation, Amsterdam 1980

EKER, Aytaç, TÜĞEN, Kamil, Kamu Maliyesine Giriş, Bilgehan Basımevi, İzmir-1987

ERGİNAY, Akif, Vergi Hukuku-İlkeler, Vergi Tekniği, Türk Vergi Sistemi, Turhan Kitabevi, 12. Baskı, Ankara-1986

GUMPEL, Harry J., RUDDEN, John T. ve diğerleri Taxation In The Federal Republic Of Germany, World Tax Series, Commerce Clearing House Inc., Chicago 1984

HASKINS, Deloitte, Taxation In Europe 1983, Sixth Edition, Ebenezer Baylis Et Son Ltd. London 1983

HEREKMAN, Aykut, Türkiye'de Yatırımları Teşvik Tedbirleri, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayın No:108/62, Ankara-1973.

JACOBS, John D., International Tax Summaries 1986 , John Wiley Sons. U.S.A., 1986.

KUIPER, W.G., Austria, Abuse Of Law, European Taxation, 1987/9.

LENT, G. E., Tax Incentives In Developing Countries, BIRD, R.M., OLDMAN, O., Readings On Taxation In Developing Countries, Baltimore, 1975.

MUTER, Naci B., İktisadi Gelişme Ve Vergileme, Manisa Maliye Muhasebe Yüksekokulu Teksir Yayınları, No: 1985-86/2, Manisa-1986.

NEMLİ, Arif, Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası , İstanbul Üniversitesi Yayın No:2595, İstanbul-1979.

ÖNCEL, Mualla, ÇAĞAN, Nami, KUMRULU, Ahmet G., Vergi Hukuku, Uygulamalı Türk Vergi Sistemi, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Yayın No:462, Ankara-1982.

PEETERS, Bernard, Belgium Tax Incentives, European Taxation , 1984/10.

RABY, W.L., The Income Tax and Business Decisions, Prentice Hall, 1964.

SÖNMEZ, Nezihe, Vergi Hukuku, Teorik Yapı-İlkeler ve Gelir Vergisi, Bayraklı Matbaası, İzmir-1986.

SÖNMEZ, Nezihe, HALICI, Ali Galip Özgül, Gelir Ve Kurumlar Vergilerinde İstisna Ve Muafiyetlerin Uygulama Sonuçları Ve Değerlendirilmesi, Türkiye, Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara-1990.

ŞANVER, Salih, Gelir ve Kurumlar Vergisi, İstanbul-1972.

T.C. Başbakanlık, D.P.T., Yatırımların Ve İhracatın Teşviki, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara-1982.

Wella, Edwin, Malta, Incentives For Industrial Development: New Government Proposals, European Taxation, 1988/1.